

„Tudjuk a dolgunk”?

A vajdasági magyarság helyzetének aktuális kérdéseiről – tézisek egy könyvbemutató kapcsán**

Nem mondok újat azzal, hogy Szerbiában komoly politikai válság van, amely bizonyára még sokáig elhúzódik. A kisebbségi jogok érvényesülése bármilyen kormány esetén csak annyival jut előbbre, amennyit sikerül majd kiharcolnunk.

I. Mi az, ami a szerbiai hatalom kisebbségügyi politikáját jellemzi?

Szerbiában nincsen hatályos kisebbségvédelmi törvény, ami ellentétben van nem csak az EBESZ és az ET álláspontjaival, hanem a korábbi gyakorlattal is.

Szerbiában nincsen kisebbségügyi minisztérium, hanem csak ilyen nevű (szak)szolgálat¹.

Szerbiában nincsen egyetlen független szakmai–tudományos intézet sem, amely a tudomány eszközeivel kísérné a kisebbségek helyzetének és jogainak megvalósulását, alakulását.

A szerbiai törvényhozás hat év elmúltával sem hozta meg a nemzeti tanácsok megválasztásáról szóló törvényt.

Szerbiában nem biztosították a kisebbségek részarányos képviseletét, a községi képviselő-testületektől a köztársasági parlamentig.

Szerbiában nem biztosították a kisebbségek egyenrangú és részarányos foglalkoztatását a közigazgatásban, az igazságügyi szervezetekben, a köztisztviselőkben, rendőrségben, stb.

A szerbiai törvényhozás még mindig nem hozott határozatot a kollektív bűnösség elvének eltörléséről, amit a magyar és a német kisebbségre a háború után kiszabtak, és ami azóta sem szűnt meg.

A Vajdasági Képviselőház nem emelte jogerőre a Magyar Nemzeti Tanácsnak a vajdasági magyar

helységnevek meghatározásáról szóló 2003. évi határozatát. Ezért történhet meg az is, hogy a magyarul kiírt helységnevtáblákat átfestik, vagy nacionalista jelszavakat írnak rájuk.

Vajdaságban továbbra is érvényes az 1991. évi körzetesítéssel és az egyes községek adminisztratív határainak meghúzásával megbontott területi és közigazgatási egység stb.

Mindez azt igazolja, hogy a hatalomváltástól elmúlt csaknem nyolc év alatt nem oldódott meg a vajdasági magyarság és a többi nemzeti kisebbség közösségi helyzetével kapcsolatos egyetlen fontos kérdés sem, nem történt lényegi előrehaladás a kisebbségi jogok megvalósítása terén.

II. Feltehető azonban a kérdés, hogy mi magunk, vajdasági magyarok, illetve politikai pártjaink és képviselőink mennyiben járultunk/járultak hozzá a helyzetünk ilyen alakulásához?

Van egy Magyar Nemzeti Tanácsunk, amelynek 2006. szeptember 21-én letelt a mandátuma.

A Tanács és az elnök is azonban úgy viselkednek, mintha mi sem történt volna. Ezt a törvénytelen helyzetet mielőbb fel kell oldani. Tekintettel arra, hogy a szerb parlament belátható időn belül nem hozza meg a nemzeti tanácsok megválasztásáról szóló törvényt, a régi jogszabály alapján mielőbb új összetételű MNT-t kellene választani, ami magával vonná a testület elnökének a leváltását is, aki a 2002. szeptember 21-i megalakulástól van funkcióban.

Az elnök és a Tanács munkáját egyébként már ideje lett volna értékelni és elszámoltatni, tekintettel arra, hogy kezdettől fogva bírálat érte a testület megalakulásától kezdve.

* A Magyar Koalíció választási jelszava.

** A Zentai Alkotóházban 2008. június 9-én *A Magyarok a Vajdaságban* című, 2007-ben Újvidéken, az *Árgus* (Vajdasági Magyar Kisebbségjogi Civil Egyesület) kiadásában megjelent könyvnek a bemutatóján elhangzottak időszzerűsített változata. Közzölte a *Vajdaság Ma*: <http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=onokirjak&id=79> (2008. június 11.), *A magyar megmaradásért portál*: <http://www.magarymegmaradas.eoldal.hu/cikkek/figyelemre-melto-irasok-sorozatok/1992> (2008. június 13.) és a *Vajdasági Magyar Demokrata Párt Hírlevele*, VI. évf. 109. szám, 2008. július 15.

¹ A 2008. július 7-én megválasztott új, Mirko Cvetković miniszterelnök vezette szerb kormánynak emberjogi és kisebbségügyi minisztériuma is van.

kulásának módját, összetételét és az elnök munkáját is (pl. a Forum és a Magyar Szó leépítésével, illetve „karcsúsításával”, az ún. magyarverésekben való „illetéktelenséggel”, a diplomahonosítási botrányval kapcsolatban stb.).

Józsa László tanácselnök funkcióiról egyébként az MNT-ben külön vitát kellene nyitni (ha akadna olyan bátor tag, aki ezt a kérdést fel merné vetni), mert Józsa – saját bevallása szerint² – az ügyvédség, az MNT elnöki és a Magyar Szó Kft-ben betöltött tisztsége mellett legalább még két igazgatóbizottságnak a tagja, koordinátora a nemzeti kisebbségi tanácsok tartományi tanácsának és tagja a köztársasági kisebbségi tanácsnak, a szerb–magyar országközi vegyes bizottságnak, de bizonyára még más tisztségei is vannak.

Válaszolni kellene arra a kérdésre: Van-e ezek között a tisztségek között érdekellentét és mennyire van ez összhangban az erkölccsel? És arra a kérdésre is, hogy a Tanács és az elnök – eredményesnek éppen nem mondható – munkája az utóbbi hat évben hogyan hatott ki a vajdaság magyarság helyzetének alakulására.

Személyes véleményem szerint az MNT a jelenlegi összetételben nem alkalmas egy ilyen bíráló elemzés elvégzésére és nemzeti közösségünk helyzetének javítására, a már felsorolt problémák megoldására.

Van négy politikai pártunk, amelyek közül három – a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ), a Vajdasági Magyar Demokratikus Közössége (VMDK) és a Vajdasági Magyar Demokrata Párt (VMDP) megalkotta a Magyar Koalíciót (MK), amit a vajdasági magyarok üdvözöltek ugyan, de már többen a kezdettől sérelmezték, hogy a negyedik pártot, a Magyar Polgári Szövetséget (MPSZ) kihagyták a koalícióból.

A 2008. május 11-i háromszintű szerbiai választásokon a vártnál gyengébben szerepelt az MK.

Az MK négy tagja jutott be a köztársasági képviselőházba. A koalíciós megállapodás szerint az első négy hely (tehát ez esetben mind) a VMSZ-t illeti meg. Ezen a választáson is alulszerepelt az MK, amennyiben a tervezett 5–6 képviselői helyet vesszük figyelembe. (A szerbiai parlamentbe még négy magyar képviselő jutott be, három a Demokrata Párt színeiben: Lódi Gábor, aki eddig a vajdasági kormány alelnöke volt, az adai Tóth Tamás, aki mostanáig a DP egyetlen magyar köztársasági parlamenti képviselője volt, és Maráci Nándor, Magyarokanizsa eddigi alpolgármestere, továbbá Kismárton Ottó, okleveles agrármérnök Nagyikindáról, a Szerb Radikális Párt képviselője, aki a szerbiai parlamentben eddig is ezt a pártot képviselte.)

A következő megbízási időszakban a VMSZ köztársasági képviselői lesznek: Pásztor Bálint (Szabadka, 1979, okleveles jogász), Varga László (Palics, 1976, okleveles jogász), Kovács Elvira (Szentmihály, 1982, okleveles közgazdász) és Fremond Árpád (Pacsér, 1981, osztálytanító).

Pásztor, Varga és Kovács Elvira eddig is köztársasági parlamenti képviselők voltak. Pásztor és Varga tevékenysége a közvéleményben általában pozitív elbírálást kapott. Kovács Elvira viszont nem sokat hallatott magáról. Fremond Árpád az elmúlt időszakban a Vajdasági Magyar Szövetség Ifjúsági Fórumának (VMSZ IF) elnöki posztját töltötte be.

Az említett köztársasági képviselők a MK (párt)listája alapján jutottak a képviselői poszthoz. Kovács Elvira ezen a listán a 4., Varga László az 5., Pásztor Bálint a 6., Fremond Árpád pedig a 33. helyen szerepelt³.

Ezzel a listával, illetve sorrenddel kapcsolatban több kérdés is felvetődik: Szükség volt-e az 5–6 tervezett képviselői helyre – megalomániás – 223 nevet tartalmazó listát állítani, vagy elég lett volna a három pártból (valamilyen arány alapján) például csupán 12–15 személyt jelölni? Az első helyen jelölt pártelnökök miért nem vállalták a köztársasági képviselői tisztséget és tévesztették meg a választói testületet? Miért nem tartották tiszteletben a pártok a listás sorrendet, vagyis hogyan lett a 33. helyen szereplő, a parlamenti politikai életben – Kovács Elvirához hasonlóan – szinte teljesen ismeretlen Fremond Árpád köztársasági képviselő? Az egyéni szavazólapon Pásztor Bálint és Varga László – az MNT-ben végzett munkájuk alapján – bejutottak volna-e a szerbiai parlamentbe? És végül, de nem utolsósorban, még ha előlegezzük is nekik a bizalmat, a nem sok tapasztalattal rendelkező fiatal képviselők hogyan tudják majd (el)viselni a tisztségükkel járó nem kis felelősséget?

Érdekes lesz azt is figyelemmel kíséreni, hogy az MK-hoz tartozó és a szerb pártokban lévő „magyarul beszélő” képviselők mit tesznek majd a szerb parlamentben a vajdasági magyarok és a többi kisebbség helyzetének javítása érdekében. És azt is, hogy kit képviselnek majd, a MK-t, a VMSZ-t, vagy a vajdasági magyarokat?

A Vajdasági Képviselőházban az előző megbízási időszakban 12 magyar képviselő tevékenykedett. A most lezajlott képviselő-testületi választásokon az MK 15–18 helyre számított, de csak összesen kilenc mandátummal rendelkezik, ami 3-al kevesebb, mint amennyivel a két magyar párt az előző mandátumban rendelkezett, és kétszer rosszabb a remélnél.

² PRESSBURGER Csaba: *Mijük van a magyar politikusoknak? Családi Kör*, 2008. április 24., 11. o.

³ Új Esély, *A Vajdasági Magyar Szövetség lapja*, 2008. május 5., 4. o.

Pásztor István, a VMSZ elnöke a gyengébb szereplés ódiomát Tadicék „félelemkeltésen alapuló propagandájára” hárította. Ágoston András, a Vajdasági Magyar Demokrata Párt (VMDP) elnöke a szavazás után azt hangsúlyozta, hogy az eredménytől függetlenül folytatni kell a küzdelmet az autonómiáért. Páll Sándor, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének elnöke súlyos csalódásnak nevezte a szavazás kimenetelét, és úgy fogalmazott, hogy a vajdasági magyarok „nem úgy szavaztak, ahogyan az érdekeik diktálták”⁴.

Egyik elnök sem elemezte azonban a jelöltek személye alapján a választási eredményeket. Az elemzéskor azt is meg kellett volna nézni, hogy melyik választási körzetben kire és miért nem szavaztak a vajdasági magyarok, mert a választási listákon ismert politikusok is szerepeltek, akik nem voltak elég hitelesek, és volt közöttük olyan is, aki vissza is élt a tisztességével. Egy ilyen elemzés elmaradt, de ezt mindegyik vajdasági magyar pártban feltétlenül el kellene végezni, hogy a jövőben olyan személyek ne kerülhessenek a választási listákra (és tisztségbe), akik nem érdemelték ki a vajdasági magyarok bizalmát.

Ezt a demokratikus pártokban természetes dolognak tartják, és a választási kudarc után vezetői személycserét is eszközölnek. Ilyen módon elkerülhető lenne az is, amire egyesek az utóbbi időben felfigyeltek, mármint a „megélhetési politikusok” és a „családi kft”-ék (dinasztiák?) jelenségére egyes vajdasági magyar politikai pártoknál, vagy egyeseknél a tisztességek halmozására, mint pl. községi és tartományi képviselő.

Vannak ugyanis olyan hivatásos „megélhetési politikusaink”, akik magas képviselői fizetésből élnek, akik több éve, egyesek évtizedet is meghaladóan képviselik a vajdasági magyarságot, anélkül, hogy számot adtak volna munkájukról, vagy valamilyen jelentősebb eredményt fel tudtak volna mutatni. Ide tartozik az is, hogy a VMSZ-ben nem fejeződött be az elnökváltás után megkezdett tisztulási folyamat, és nem történt meg a „tisztéletbeli elnök” mintegy másfél évtizedes tevékenységének és a párt „kormányzati felelősségvállalása” idejének az elemzése. E nélkül pedig nem lehet előre haladni.

Problémák nehezítik a sajtó és a kultúra fejlődését is.

A vajdasági magyar sajtót az egypárti monopólium és szellemiség jellemzi, a Családi Kör szórakoztató hetilap pedig alig, vagy csak alkalmanként foglalkozik a vajdasági magyarság fontos kérdéseivel. Ez

utóbbi annak idején éppen azért lett megalapítva, nyugodt lelkiismerettel mondhatom, azért alapítottam, hogy ellensúlyozza a pártújságok monopóliumát, és lehetőséget adjon a pluralizmus kifejezésének.

Lapjainkban szinte lehetetlen olyan bíráló, elemző írásokat közölni, amelyek eltérnek a hatalom és a pártok napi politikai elvárásaitól, illetve a másként gondolkodók álláspontjait tükrözik. Ez azt jelenti, hogy a vajdasági magyar sajtóban veszélyeztetve van a sajtószabadság és a tárgyilagos tájékoztatás. Nyomtatásban bizonyára ez az írás sem jelenhetett volna meg.

A „karcsúsított” Magyar Szó már jó ideje nem olyan lap, amilyennek lennie kellene, különösen azóta, hogy 2004. június 29-én a Tartományi Képviselőház határozatot hozott a lapkiadó közvállalatok alapítói jogának a nemzeti tanácsokra való átruházásáról. Probléma van a lap szerkesztéspolitikájával is.

A lap legújabb szerkesztési „gyöngyszeme”, hogy Miskolczi Józsefnek az öt újvidéki civil szervezet levelére adott válaszából – valamilyen szerkesztői megfontolásból – kimaradt a válasziró kulcsmondata, mely szerint Miskolczi, a Vajdasági Magyar Civil Szövetség (CISZ) elnökeként „nem vállalta” az újvidéki szervezetek által, az MNT jogállása kérdésében javasolt megbeszélés megszervezését. Igaz ugyan, hogy a szöveg végén ott áll a szokásos szöveg: „a levél teljes terjedelmében a lap internetes honlapján olvasható”, mégsem világos, hogy a lap ilyen szerkesztéspolitikával hogyan kíván eleget tenni a tárgyilagos tájékoztatás követelményeinek⁵.

Megoldatlan a vajdasági magyar könyvkiadás pénzelése, mint ahogy évek óta rendezetlen a magyar nyelvű könyvek és sajtó intézményes behozatala is.

Németh Ferenc, a Forum Könyvkiadó – most már Intézet (FKI) – igazgatójának a Vajdaság Ma hírportálon 2008. május 23-án megjelent írása szerint az FKI produkciója csak mintegy fele a valamikori Forum Kiadó által megjelentetett évenkénti 50 könyvnek, vagyis hogy az utóbbi időben évente csak mintegy 25 könyvet ad ki. Akárhogy vesszük, ez végül mégiscsak a vajdasági magyarság kultúrájának az elszegényedéséhez vezet.

Könyvkiadásunk helyzetére jellemző az is, hogy a köztársasági művelődési minisztérium sokéves gyakorlatára szerint – a kiadók részére kiírt pályázat alapján – csak a szerb nyelvű első kiadású könyvek fennmaradt példányait vásárolta meg és kínálta fel a közkönyvtáraknak, a nemzeti kisebbségek nyelvén – így a magyar nyelven – kiadott könyveket viszont nem⁶.

⁴ S. Z.: Pásztor István: A vártnál csaknem kétszer gyengébb eredmény, *Vajdaság Ma*, 2008. május 26.

⁵ Levél Miskolczi Józsefnek, *Magyar Szó*, 2008. május 28., 5. o. és *Bővített civil válasz Újvidékre*, *Magyar Szó*, 2008. június 5., 5. o.

⁶ Nagy Magdolna: Sorra kerül a kisebbség is, *Magyar Szó*, 2008. január 10., 1. és 16. o.

Németh – az említett írásában – elismeri, hogy a magyarországi „Szülőföld Alap támogatása az FKI produkciójának egyik legfőbb forrása”. Írásából azonban nem tűnik ki, hogy alapítóként a tartomány hozzájárul-e és mennyivel a vajdasági magyar könyv- és folyóirat-kiadáshoz.

Adva van tehát egy kisebbségi könyvkiadó (az FKI), amely anyaországi pénzekből adja ki a vajdasági magyar könyveket, a tartomány pedig állja az ott dolgozók fizetését és az anyagi költségeket. Itt most önmagától adódik a kérdés: ha már fizetve van minden és (Németh írása szerint) „léteznek más pályázati források is”, akkor mire/hova költi el az FKI az eladott könyvek árából befolyt összege(ke)t?

Mivel az FKI-nek – ez tűnik ki Németh írásából – saját kiadói terve, illetve saját eszközökből kiadott publikációi nincsenek – könyvkiadásunkat az anyaországi alapok határozzák meg. Vagyis: könyvkiadásunk szinte csaknem a magyarországi forrásoktól függ, illetve ennek a pénznek „a folyósítása” a meghatározó. Ergo: magyarországi illetékesek döntenek arról, hogy milyen kiadványokra van szüksége a vajdasági magyarságnak. Egyebek között ezért történik meg az is, hogy – fogalmazzunk pontosan – az FKI kiadásában szinte egyetlen aktuális társadalmi-politikai kiadvány sincs.

Az FKI „hozott anyagból dolgozik”. Ha a („hozott”) kézirat „támogatást nyer”, akkor az FKI „meg is jelenteti” – írja Németh. Magyarán, az FKI-nek saját kiadói kritériumai (és bizonyára erre szánt anyagi lehetőségei) nincsenek. Azt jelentet meg, amit mások nekünk jónak tartanak. A kiadónak az alkotókhöz és nem utolsósorban az olvasókhöz való ilyen viszonyulása ismét újabb kérdéseket vet fel: mit tett az FKI vezetése annak érdekében, hogy saját kiadványai és pénzforrása is legyen? Csak azt ad ki, amire pénzt kap? Hol van itt akkor a kiadónak a kultúrpolitikai és művelődés-fejlesztési szerepe? Vagy közvetítő–szolgáltató vállalattá vált az FKI? Bemutatja-e a kiadó a magyarországi közönségnek – különböző manifesztációkon, pl. a budapesti könyvhéten – a teljes vajdasági magyar produkciót?

Az irodalmi díjak és azok odaítélése külön (vita)téma is lehetne. Ha elemeznénk például a 13 vajdasági iro-

dalmi díj zsűrijének évenkénti összetételét, bizonyára kitűnne, hogy összesen hány személy forog körben ezekben a testületekben, és kik (hányszor) kaptak díjat. Ha már az irodalmi díjaknál tartunk, jó lenne azon is elgondolkozni az arra illetékeseknek, hányszor részesülhet életében valaki pl. Híd Irodalmi Díjban?

Németh ugyancsak elismeri „a Forum szerzői gárdájának lassú kiöregedését”, de azon is el kellene gondolkoznia az FKI vezetésének, miért van az, hogy „a fiatalok viszonylag ritkán jelentkeznek kéziratokkal a Forum Könyvkiadónál”, és hogy mit kellene tenni a fiatal – nemcsak irodalmár – szerzők ösztönzésére?

Könyvkiadásunk további problémája a társadalmi kutatással foglalkozó alkotások publikálásának hiánya. Ha fellapozzuk „az 50 éves Forum Könyvkiadó bibliográfiáját, találhatunk ugyan (de akkor is csak) elvétve – leginkább még a volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság fennállása idején készült – társadalompolitikai könyvet, viszont az utóbbi tíz év ilyen kiadványait lehet, hogy az egyik kezünkön is meg lehetne számolni.

Az utóbbi időben olyan állítások is elhangzottak, hogy „megteremtődtek az intézményes feltételek nemcsak az FKI és a Magyar Szó, de a vajdasági magyar szellemi élet politikai irányíthatóságára is”. E fellet pedig csak a simulékony értelmiségiek hunyhatnak szemet. Annak az árát pedig a következő nemzedékek fizetik majd meg.

Losonczi Alpár ezzel kapcsolatban a következőket írja: „Mélységesen elégedetlen vagyok azzal a ténnyel, hogy a Forum, eme nagy hagyományú intézményünk igazgatóbizottságának élén a politika juttatja érvényre jogait és képviselőjét, méghozzá ismételtén.” Majd hozzát teszi: „Úgy tűnik számomra, hogy elementáris kérdéseket nem beszéltünk meg a politika és a kultúra kapcsán, hogy olyan terhet cipelünk a vállunkon, amelyet nem lesz könnyű levetni”⁷. Losoncznak ezekkel a gondolataival csak egyetérteni lehet.

Fájó témák ezek, és még csak nem is említettem mindegyiket, de sajnos ezekkel is szembesülnünk kell, ha tovább szeretnénk lépni.

Biztosan tudjuk a dolgunk?

⁷ A politikus, az értelmiségi meg a kultúra, Magyar Szó, 2008. május 24., 14. o.